

Una lectura no utòpica del Romanç d'Evast e Blaquerna

Maribel Ripoll Perelló

Càtedra Ramon Llull

Universitat de les Illes Balears

ripollmaribel@gmail.com

Introducció

Almenys des de la *Història de la Filosofia* dels Carreras Artau s'ha repetit en força ocasions que el *Romanç d'Evast e Blaquerna* és una novel·la utòpica.¹ Hillgarth, a l'article «*Raymond Lulle et l'utopie*» exposava diferents motius per demostrar que la reforma social que Llull plantejava al *Blaquerna* era del tot impossible de realitzar, no tant per la iniciativa pròpia del savi medieval sinó per la impossibilitat de dur-la efectivament a la pràctica, en topar amb la jerarquia reial i eclesiàstica; d'aquí que Llull mateix s'autodefinís com a «foll», com a «fantàstic» i «fantàstiquíssim». Seguint aquesta mateixa línia, Oliver (1985) parlava de l'esperit reformador que sura en la novel·la, plasmat en la reforma encaminada a redreçar la societat malmesa, especialment en l'estament eclesiàstic, que Llull retratava minuciosament. Deia textualment Oliver que «[...] aquesta grandiosa novel·la medieval és l'exposició d'un programa de reforma de l'Església i de la Cristiandat sota el govern del papa. És un intent d'organització utòpica de la *Pax christiana*».² En canvi, Servera (1987) i sobretot Badia (1992) relativitzaven aquesta consideració d'«utòpica». Deia Badia que «Llull no era

Rebut el 2 de setembre de 2012. Acceptat el 22 d'octubre de 2012. doi: 10.3306 / STUDIALULLIA-NA. 107.01. ISSN: 2340-4752.

¹ En són exemples Andreu de Palma (1975), Alemany (1992), Fidora (2008) entre d'altres.

² Oliver (1985, 17). La cursiva és nostra.

cap utòpic somiatruïtes, com argumenta Hillgarth (1981-1983), perquè toca de peus a terra a l'hora d'inserir les seves propostes en la mecànica del poder polític dels seus dies; tanmateix lluitava per canviar el rumb de la història i la natura humana mateixa amb la seva Art» (Badia 1992, 11).

La hipòtesi que plantejam és que, efectivament, l'etiqueta d'«utòpica» aplicada a la novel·la s'ha de relativitzar, sobretot si es llegeix en clau «intencional», vol dir, com una aplicació literària de la teoria de la doble intenció. Des d'aquest punt de vista, l'heroi del *Romanç d'Evast e Blaquerna* aconsegueix la reforma moral de la humanitat (entesa com a cos social) (Bonner & Badia 1988, 133), una reforma que és possible *si i només si* s'actua d'acord amb la intenció final per a la qual l'home ha estat creat, intenció que com ens recorda contínuament el nostre autor no pot ser altra que conèixer i estimar Déu.

1. El tractat teleològic: el *Llibre d'intenció*

Ens conta la *Vida coetània* que cap a la trentena d'anys, Llull va experimentar la visió del Crist crucificat que el va portar a deixar de banda tot el que havia marcat fins aleshores la seva trajectòria vital. Es va reconvertir a la fe i, com en el cas de sant Agustí, des d'aquell moment va fer de Déu el centre absolut de la seva vida. Servir aquest Déu va esdevenir l'objectiu únic de Llull: per això, va escriure el millor llibre del món contra els errors dels infidels, desitjà la mort en martiri i volgué fundar escoles per a la preparació missionera. Conèixer i estimar Déu era, ras i curt, el fi per al qual l'home havia estat creat. Al llarg de tota la producció literària, Llull explica quina és la causa final de l'home, com s'hi tendeix i quina relació s'estableix amb els mitjans per assolir-la. Des de la iniciàtica *Lògica d'Algatzell* o des de la invocació del primigeni *Llibre de contemplació*, Llull explica la doctrina de les dues intencions, basada en «en la distinció entre la relació de l'ànima racional amb la causa final (primera intenció) i la seva relació amb les finalitats intermèdies o instruments que s'ordenen a aquesta causa final (segona intenció)» (Ruiz Simon 1999, 379, n. 530). Al mateix *Llibre de contemplació*, el capítol dedicat a les intencions fa part de l'onzena distinció del llibre segon del volum primer «qui tracta de la Ordenació divina». S'hi explica que la divisió en dues intencions és fruit de la voluntat divina. Al llarg del capítol 38, «Com Deus ha ordonat aquest seggle», es comença a suggerir l'existència de les dues intencions, el desordenament accidental que l'home en fa i la consegüent aparició del pecat. Tanmateix, no serà fins al capítol 45 quan s'explicarà quines són les intencions en qüestió, com s'han d'organitzar en la relació entre Déu i l'home i quina és la conseqüència de no ordenar-les segons

els plans divins. Déu és causa eficient i final, que ha creat l'home perquè el conegui i l'estimi. Aquesta divisió no s'allunya de la distinció normativa escolàstica entre *uti et frui* (usar i gaudir): pel fet de ser criatura de Déu, l'home només pot gaudir plenament en Déu. La resta de la creació és, per a l'home, un instrument del qual en pot fer ús per assolir l'objectiu final, però no gaudir-ne (Gayà 2006, 21). En aquest context, la inversió d'aquest ordre suposa l'origen del pecat, el qual és, tanmateix, tolerat per Déu per a la plena consciència del Bé. Qui representa perfectament el desordre intencional és l'hipòcrita, persona vil i falsa perquè la seva intenció és absolutament desordenada: fa veure que dejuna, vesteix pobrament o fa almoines no per lloar i servir Déu, sinó per vanaglòria, perquè la resta de la societat la tenguí com a persona virtuosa.

El *Llibre d'intenció* és el tractat específic on es desenvolupa aquesta concepció teleològica. Indubtablement, el que singularitza l'estructura i l'organització del text en aquesta obra és la dedicació al fill, a l'amable fill innominat, però biogràficament real. Amb aquest recurs, propi de la literatura didàctica, Llull decidia molt conscientment a qui anava dirigida l'obra: un laic cristià, coneixedor dels preceptes de la fe, però que hauria d'anar més enllà dels aspectes purament doctrinals plasmats a la prèvia *Doctrina pueril*, també dedicada al fill.³ Triant el fill com a receptor fictici, el nostre autor podia ensenyar de laic a laic senzillament mostrant com funciona el mecanisme gradual de les dues intencions, d'una manera didàctica i, sobretot, efectiva.⁴

L'objectiu del *Llibre d'intenció* es fa evident en la invocació: «[...] fa ab vostra virtut aquest *Llibre de intenció* al seu amable fill, per tal que intenció, per gracia vostra, l'endrec envos conixer, amar, honrare servir, e vera intenció sia en aquest mon en la altea e honor que li cové».⁵ En el pròleg queda clar que el motiu principal pel qual el món està «en torbat estament» és que, en general, es desconeix quina és la causa final per a la qual l'home ha estat creat. Citarem íntegrament el paràgraf per la connexió temàtica que té amb el *Romanç d'Evast e Blaquerne*:

³ A banda de la *Doctrina pueril* i del *Llibre d'intenció*, Llull va dedicar a l'«amable fill» l'*Arbre de filosofia desiderat*. Si bé tradicionalment (Obrador 1901, Avinyó 1935, Galmés 1935, Bennàssar Cifre 1943, Bonnín 1943, Bonner & Badia 1988) s'havia considerat com una referència biogràfica real al fill Domingo, documentat al testament de 1313, Mn. Tarré (1941, 3) i Santanach (2005, xxxiii) ja insinuaven la possibilitat que realment es tractàs d'un recurs literari. Una anàlisi detallada del *Blaquerne* o del *Fèlix* permet de veure que la referència a l'«amable fill» també és recurrent: és el recurs que introdueix un diàleg entre el pare i el fill (Evast-Aloma/Blaquerne, Nastàsia/Natana) però també entre el mestre i el deixeble (Blaquerne/monjos, ermità/Fèlix) i fins i tot entre el cavaller i l'escuder (*Llibre de l'ordre de cavalleria*, ENC A 127, 165).

⁴ Per a l'anàlisi d'aquesta dedicatòria, vegeu Ripoll (en premsa). Cf. Gifreu (2010, 20).

⁵ Citam a partir de l'edició de NEORL en premsa.

Considerant e jaent en mon lit, fui membrant com lo mon es en torbat stament per privació de vera intenció, absentada a humá enteniment per defalliment de voler, desordenat en menbrar, e entendre. E cor pochs son los homens que sien en bon stament, segons comparació de aquells qui torben lo mon, qui en llurs obres no han vera intenció, per açó, es a mi molt temible lo defalliment que es en lo mon; e tem-me que-l meu fill, que natura me fa amable e qui novellament ve en lo mon, haja defalliment de intenció. E per açó conpon aquest libre en lo qual mon fill sapia conexer intenció, per la qual conexença son voler la vulla amar e servir e mostrar a les gentes. (Del prolech, §1).

Després del pròleg, el *Llibre d'intenció* és estructurat en cinc capítols, el darrer dels quals es subdivideix en trenta rúbriques. La definició i la divisió de la intenció enceten l'obra. La divisió en primera intenció i segona intenció és exemplificada, primer, en les obres sensuais i artificials i, després, en les intel·lectuals i naturals, mitjançant la qual exemplificació es fa manifest el caràcter relatiu del concepte: una primera intenció, o objectiu final, pot esdevenir segona intenció (o mitjà) en relació amb un altre objectiu final superior. D'aquí l'escala gradual que es planteja, en les obres sensuais i espirituals, amb l'exemple del llibre que hom encomana de fer fins a arribar a Déu com a objectiu final de l'home, un Déu que és causa eficient i final i que, com s'explica als tres capítols següents (sobre la intenció de Déu, en la Creació i en l'Encarnació), ha creat l'home perquè el conegui i l'estimi. El gran problema de l'home, i que, com s'ha vist, justifica la redacció del *Llibre d'intenció*, és que tot sovint, i generalment per ignorància, inverteix l'ordre de les intencions, amb la qual cosa «aquells homens son per ço peccadors, com desordenen intenció contra sos ordonaments substancials» [I, § 13]. En la relació de l'home amb Déu, per exemple, hom ha d'estimar i témer Déu perquè és el Bé suprem, i no per obtenir-ne la glòria o per evitar les penes infernals, perquè qui ho fa així, realment no estima Déu, sinó que s'estima a si mateix, amb la qual cosa la intenció és «enversada e falsa contra la intenció perquè Déu l'ha creada». Paral·lelament, les ciències o els oficis han de ser instruments per arribar al coneixement de Déu i no s'han de fer servir per al benefici propi, per aconseguir-ne vanaglòria, honraments o béns temporals. Per mostrar com s'han d'ordenar correctament les intencions, o s'han de «revertir» en el cas d'haver-ne invertit l'ordre, Ramon Llull ens ofereix un extens capítol cinquè sobre la relació entre la intenció i la temptació, un capítol en el qual s'ensenya a fer concordar les virtuts per evitar els vicis i com esquivar aquests darrers en el cas que el dimoni aconsegueixi temptar l'home i el faci caure en pecat. Al capdavant, el darrer capítol del *Llibre d'intenció* esdevé un mètode de persuasió sobre el bon comportament moral, un mètode al qual s'ha arribat progressivament, seguint un procediment clarament

descendent que parteix necessàriament de Déu, per arribar a qüestions que afecten la vida quotidiana i l'organització social. De fet, els dos darrers paràgrafs del *Llibre d'intenció* s'articulen com una conclusió general de l'obra, una conclusió en la qual es posa de manifest l'objectiu principal pel qual l'autor ha dut a terme la redacció del llibre: mostrar al fidel cristià que la causa per la qual el món està en guerres i treballs és perquè l'home ignora quin és l'objectiu pel qual l'ésser humà ha estat creat. Per això, l'home resta vulnerable a la temptació del dimoni: en no conèixer l'ordre de les intencions (ordre que és conseqüència de l'activitat divina) no sap establir la concordança necessària entre les virtuts creades per vèncer els vicis. La divisió de les dues intencions afecta tota la creació. L'únic ésser, emperò, capaç de no seguir l'ordre establert, és l'home, capaç d'actuar moralment per la raó, cosa que el diferencia de la resta d'éssers creats.

Llull explica que un dels pitjors perills que afecten l'home és la ignorància. D'aquí que demani al fill/receptor que no solament observi i que plori el mal del món (com farà Fèlix, que es meravellarà i aprendrà dels mestres) sinó que actuï en conseqüència: que designi una colla d'homes que estenguin el missatge intencional, que prediquin l'«art i la manera» sobre com es pot restituir l'ordre al món. En definitiva, uns homes preparats («homens molt sants e devots, ardits e fervents») que difonguin l'obra per tal que «vagen preicant per lo mon com a intenció sia restituida veritat, consciència, ordinament, honrament e perfecció» (V.30, §7). En poques paraules, l'autor clama perquè un estol de missioners «anunciïn» la bona nova de la doctrina intencional, convençut que la reforma de la humanitat com a cos social ha de combinar dos aspectes: una acció individual, aplicant l'esquema intencional que ha exposat, i una acció col·lectiva de reforma institucional o, com ha advertit Mn. Perarnau, «l'ordenació col·lectiva dels diversos plans o esglaons socials per part dels qui en tenen el poder suprem, en el món mental de Llull, papa i cardenals».⁶ Una conclusió final, per tant, de regust evangèlic,⁷ que connecta el tractat teleològic amb el *Romanç d'Evast e Blaquerma* (encara del cicle de l'*Art abreuçada*) i el *Llibre de meravelles*. Des d'aquest enfocament, el *Llibre d'intenció* constitueix el tractat «teòric» sobre la doctrina de la doble intencionalitat, mentre que el *Blaquerma* n'esdevé el correlat literari, si és vol l'aplicació pràctica de la teoria intencional en tots els aspec-

⁶ Cf. Perarnau (1982, 29).

⁷ Mc 16, 14: «Anau per tot el món i anunciau la bona nova de l'evangeli a tota la humanitat. Els qui creuran i seran batists se salvaran, però els qui no creuran es condemnaran». Aquesta missió evangèlica i apostòlica serà la que durà a terme Blaquerma amb tots els seus companys (i paral·lelament Fèlix i el segon Fèlix), sempre aplicant el precepte de la primera intenció a Déu: l'home ha estat creat per conèixer i estimar Déu.

tes de la vida cristiana. Serà des d'aquest punt de vista que s'organitzarà la reforma social, primer a petita escala, com mostraran Evast, Aloma i Natana, i després a gran escala, amb la intervenció de Blaquerna i el seu seguici adoctrinats de monjos, canonges i cardenals, el que és el mateix, una colla d'homes «sants, ardits i fervents» que, almenys literàriament, sí que dugueren a terme força conversions entre els mateixos cristians. Notem, abans de continuar, que la dualitat «vida activa - vida contemplativa», que marca constantment la trajectòria de Blaquerna, es resol quan ha aconseguit restituir l'ordre al món redreçant les intencions. A continuació demostrarem, amb alguns dels exemples més rellevants, com es duu a terme tot aquest procés estretament relacionat amb la teoria de la doble intencionalitat.

2. El *Romanç d'Evast e Blaquerna* i la teoria de la doble intenció

Com en altres obres lul·lianes, des del *Llibre de contemplació* mateix, en la invocació del *Blaquerna* queda clar que la primera intenció del llibre no pot ser altra que conèixer i estimar Déu:

Jesucrist honorat, Déu gloriós, senyor i creador del món i salvador del llinatge humà, i nostra senyora santa Maria, verge gloriosa, sigui començament, mitjà i fi d'aquest Llibre d'Evast i de Blaquerna, el qual llibre és fet amb intenció de conèixer i estimar, lloar, servir i honorar Déu, nostre senyor gloriós. (NEORL VIII, invocació, 87)⁸

Ja des del començament, el *Romanç d'Evast e Blaquerna* s'erigeix com una novel·la instrumental per assolir aquest objectiu primordial. Tota la trama de la novel·la és bastida sobre l'estructura de la teoria de la doble intencionalitat, de Déu com a fi últim i del redreçament de l'ordre intencional per recuperar l'ordre social.

El llibre primer del romanç, dedicat a l'estament del matrimoni, s'inicia amb una referència del tot precisa a la intenció d'aquest sagrament: Evast, encara fadrí, dubta d'entrar en religió o en matrimoni. Després de prendre la decisió salomònica d'entrar en ambdós ordres (en matrimoni primer i en religió abans de morir), l'objectiu que justifica el sagrament matrimonial es correspon, naturalment, amb el que s'havia establert al *Llibre d'intenció* en la rúbrica pertinent de «de matrimoni»:

⁸ Hem mantingut la cursiva original de l'edició perquè es tracta d'una reconstrucció textual.

I es proposà donar bona doctrina i exemple estant en matrimoni a tots aquells que són en ordre de matrimoni. I desitjà tenir fills que fossin servents de Déu, als quals ell pogués deixar els seus béns temporals, i que abans de la seva mort servís Déu en algun orde de religió. (NEORL VIII, 1, § 3, 89)

Matremoni es, fill, per intenció que concordants voluntats sien obedients a engegar fills per ordenament de Deu, los quals fills amen Deu e coneguen, e per ells sia conservada la humana natura en lo mon. (*LI*, V.18, § 1)

Tampoc com no podia ser d'altra manera, el «sant home»⁹ que presideix la unió d'Evast i Aloma els «predicà i mostrà la intenció per què és ordenat el matrimoni» (NEORL VIII, 1, § 9, 90). La tristor i la desesperació d'Aloma davant del fet de no ser mare, i per tant de no complir la finalitat primordial del sagrament, s'ha d'entendre amb aquest mateix sentit intencional:

Molt de temps estigueren Evast i Aloma junts sense tenir fills. I un dia s'esdevingué que Aloma considerà en el traspassament d'aquesta vida present i recordà com la intenció per la qual havia entrat en orde de matrimoni fou per tenir fills que fossin servents de Déu.¹⁰ Llavors els seus ulls foren en plor i el seu cor en tristesa i dolor perquè no tenia fills; i entrà en un verger que tenia a casa seva i, davall un bell arbre prop d'una bella font,¹¹ s'assegué i allí plorà llargament pregant al sobirà Déu, senyor de tot quant és, que per la seva pietat li volgués donar un fill que fos el seu servidor, i que tragués del seu cor la greu tristesa i pensament en què havia caigut per tenir fills. (NEORL VIII, I, 1, § 15, 91)

El raonament d'Evast per consolar sa muller es fonamenta en el desordenament de les intencions, en una argumentació en què es recupera, en bona mesura, el contingut dels paràgrafs inicials del *Llibre d'intenció*:

I si tots els homes que existeixen estimessin i servissin Déu, tenir fills fóra cosa molt desitjable a la meua ànima, però com que temo que no fossin obedients a Déu, per això temo tant desitjar fills. (NEORL VIII, I, 1, § 18, 92)¹²

⁹ El paral·lelisme amb els *homes savis sants* del *Llibre d'intenció* és més que evident. Sense anar més lluny, al *Fèlix l'ermità Blaquerna* també és un «sant hom» (*OS* II, 45), un qualificatiu que es remunta a la definició de «clergue» del *Llibre de contemplació*.

¹⁰ La rodona és nostra.

¹¹ La clastra amb la font interior fa la mateixa funció de la cambra inicial de *LI*, com a espai de recolliment, de reflexió i pregària.

¹² En l'episodi del comiat de Blaquerna, Evast corregirà aquesta reflexió per l'experiència pròpia. Cf. *NEORL* VIII, I, 8, § 1-2, 119.

Quan finalment s'acompleix l'objectiu primordial del matrimoni i Evast i Aloma assoleixen la paternitat, l'educació moral de l'infant segueix estrictament l'esquema pedagògic i doctrinal presentat al *Llibre d'intenció*. Els paràgrafs següents, en els quals es condensa la intenció de les ciències (autèntics instruments que serveixen per arribar al coneixement de Déu), il·lustren els paral·lelismes:

Blaquerna aprengué tanta gramàtica que sabia entendre e parlar llatí. I després aprengué lògica i retòrica; i filosofia natural per tal que més fàcilment pogués saber la ciència de medicina per conservar la salut del seu cos; i la ciència de teologia per conèixer, amar, lloar i servir Déu i perquè la seva ànima fos a la glòria perdurable de paradís. (NEORL VIII, I, 2, § 8, 95)

Sciencies son, fill, per entenció de conèixer e amar Deu, e de conservar lo mon en bon estament. On per açó sapies, fill, que theologia es per ço que hom parle de Deu e es per la primera intenció, e totes les altres sciencies son per la segona. (*LI*, V, 19, 1)

Un cop que Blaquerna ha entrat en la juvenesa i ha enllestit el període de formació bàsica a casa seva, pren la determinació de fer-se contemplador de Déu, una decisió que provoca el disgust més amarg d'Evast. Nogensmenys, la decisió del jove es regeix per l'objectiu final que no pot ser altre que servir, amar i lloar Déu:

[...] e la fina rahó per que son en lo mon es per conèixer, amar, loar e contemplar Deu. E cor estar en lo mon es perill, e mayorment a home jove, per açó vull fugir al mon. Anar vull a Déu, qui m'apella; pare, mare, honrament, riqueses, benanances e totes coses vull lexar per la sua amor, cor sol que Deus haja en mon cor, de nulles coses no hauré fretura; e si Deu no era en ma anima, qui puria donar compliment a ço que la mia anima tan desira? (NEORL VIII, I, 5, § 6, 107-108)

El protagonista mateix, en acomiadar-se de la família abans d'entrar al bosc iniciàtic a la recerca d'un lloc on establir l'ermitatge, explica que abandona el món per servir Déu, en un paràgraf de contingut i expressió paral·lels als del pròleg del *Llibre d'intenció* i que serveix per posar en evidència el dilema entre la vida activa i la vida contemplativa:

—Senyer— ço dix Blaquerna—, per volentat de Deu s'esdevengut que vos m'avets feta mostrar theologia e d'altres sciencies, per les quals he hauda conexença de Deu, qui es conegut per ço qui es representat de sa obra e de sa virtut en les creatures; e cor aquest mon es embargament a contemplar Deu e a considerar en sa alta virtut, per açó desempar lo mon. Ab mi port en los munts ço que he après e vull esser solitari per ço que no haja null embargament a amar, a conèixer, loar e beneir Deu ab ço que he après en lo mon. Aquesta es, senyer, la pus principal rahó per que yo leix lo

mon. D'altres rahons hi a assats, enfre les quals es aquesta, ço es a saber, que quaix a penes veig null home en lo mon qui faça son dever en honrar, amar e conexer Deu ni qui li haja grat del be que n'a reebut; e quaix tot lo mon s'es convertit en vanitats, en malvestats, engans e errors. E per açó vull mes esser enfre les besties salvatges e ls arbres e ls auçells, qui son sens colpa, que star enfre tants homens desconexents e colpables envers lo benefici que han reebut de Deu. (NEORL VIII, I, 7, § 5, 117)

Després del comiat, en comptes d'acompanyar el protagonista en el seu periple, tornam a rere, a la ciutat, amb la comitiva paterna que ha acompanyat l'heroi, per tancar l'estament del matrimoni. Si fins aleshores Evast i Aloma havien observat estrictament la intenció per la qual havien cromptat matrimoni i havien assolit la finalitat del sagrament, un cop que el fill ha abandonat la llar poden dedicar-se al servei de Déu des de l'estament religiós. Estableixen la regla que els ha de regir, funden l'alberg i comencen tot un procés de restabliment, a petita escala, de l'ordre intencional: són models de comportament virtuós, a través dels quals els homes que cauen en la temptació i en el vici poden reeixir dels pecats mortals, a partir de la concordança de les virtuts (caps. 11-18). Són diverses les ocasions en què s'explicita que tota la ciutat coneix el bon comportament dels dos personatges, a partir de l'exemple dels quals hom és capaç d'actuar virtuosament:

E cor la santa vida de Evast e Aloma era sabuda per tota la çiutat e-l honrament e la noblea en que esser sulien era molt gran, per açó preposaren lo maçip e la dona jove que null temps no-s coneguesen ni fossen en peccat de luxuria. La dona veylla se penedí de la entenció segons la qual havia pres per marit l'ome jove e açó mateix feu l'ome veyll; e cascú desirá castedat e religió per lo bo exempli de Evast e Aloma. (NEORL VIII, I, 12, § 2, 133)

Quan s'ha superat la temptació dels pecats mortals, davant la qual els dos protagonistes ensenyen a reaccionar la resta d'homes (o si ho preferim, els ajuden a obrir els «ulls de la ment», segons la terminologia lul·liana), ens capbussem en l'estament de religió, protagonitzat per la jove abadessa Natana, instruïda en l'Art i capaç de redreçar, també a petita escala, el monestir on entra per voluntat pròpia i en contra de la voluntat de la mare, un cop que Blaqueria l'ha convençuda que al món no hi pot haver altre objectiu principal que conèixer i estimar Déu.¹³ No pot passar que quan la filla comunica a Nastàsia el desig

¹³ En la literatura lul·liana les dones sàvies hi tenen un lloc destacat. Com a mostra, al *Llibre de Santa Maria* un dels exemples intencionals és protagonitzat per una sàvia dona que contempla la Mare de Déu amb amor i saviesa: «Aquesta dona sabia de letra i havia saviea en moltes sciencies» (ORL X, §12, 54).

d'entrar en estament religiós, és Natana mateixa que recorre a l'exemple prototípic per explicar la intencionalitat en les obres naturals, és a dir, el de l'arbre que fa les fulles per protegir el fruit:¹⁴

Nathana respós e dix que enaxí con Deus corporalment feu en paradís orde de matremoni, enaxí speritualment per lum de gracia fa en coratge de home concebre orde de religió; e si matremoni es orde per ço que sien en lo mon, religió es orde per ço que homens sien en gloria; e jatsia ço que lo fruyt no puscha esser sens l'arbre, per tot ço no-s segueix que-l arbre sia mellor que-l fruyt, con sia cosa que-l arbre aja Deus creat per ço que-l fruyt sia. (NEORL VIII, II, 19, § 6, 147)¹⁵

L'entrada de Natana en la comunitat religiosa és precedida per un esdeveniment singular, que preludia també l'actuació exemplar que la protagonista durà a la pràctica. Ens referim al comentari que fa una de les dones quan el capítol accepta l'ingrés de la jove al convent: Natana és una dama rica, i amb el dot podrà, segons aquella monja, aportar recursos econòmics al monestir. L'abadessa i la resta de germanes reprehen la dona, i l'adverteixen que «con hom reb altre en orde no deu hom aver entenció a les riqueses temporals, cor injuria es feta a la persona que hom reb en orde con la reb per entenció de les riqueses que ella lexa e menysprea e hom no la reeb per les vertuts ab les quals ve a orde» (NEORL VIII, § 3, 151).

Un cop que és elegida abadessa, i després de demostrar el coneixement de l'Art,¹⁶ Natana inicia un projecte de restabliment de l'ordre moral i d'ordenació del monestir, a partir de l'actuació virtuosa. L'objectiu únic pel qual es regirà la vida monacal serà l'entrega absoluta a Déu:

Tot quant Deus ha fet en lo mon ha fet a demostrar ses virtuts a nosaltres, per ço que sia conegut e amat per nosaltres, per la qual conexença e amor haja raó a husar en nos de justicia, misericordia, per la qual nos do gloria perdurable. E, per açó lo Fill de Deu pres nostra natura per tal que usás en nos de humilitat e que-ns eximplificás com nos haguessem humilitat. (NEORL VIII, II, 30, § 3, 176)

¹⁴ Cf. Ruiz Simon (2002).

¹⁵ L'exemple també serà exposat per Blaquerna, quan l'abat l'interroga sobre «l'ordenament de l'estudi»: «Aquell rusinyol demanà al arbre per que havia tantes flors ni tantes fulles; l'arbre respós que natura ordenava com fossen les fulles e les flors per ço que fos lo fruyt. On, segons estes paraules, es significat que, segons la fi per que som en est loch ni havem leixat lo mon, cové que hajam diverses sciencies per ço que puschem aver la sciencia de teologia, qui es fi e compliment de totes altres sciencies» (NEORL VIII, § 5, 260).

¹⁶ El text és prou explícit quant a aquesta qüestió: «mas Nathana dix que ella havia entesa novella manera de elecció, la qual està en art e en figures, la qual art segueix les condicions del *Llibre del gentil e dels .iii. savis*, lo qual segueix la *Art de atrobar veritat*» (NEORL VIII, II, 24, § 2, 162).

De la mateixa manera que Evast i Aloma ensenyaven com mortificar els set pecats capitals, la reforma de l'abadessa es durà a terme mitjançant la contemplació dels cinc sentits corporals, de les set virtuts creades i les tres potències de l'ànima, a més de la vigilància de l'oració i l'espionatge. L'aplicació de la doctrina intencional a la quotidianitat és clara. A tall d'exemple, ensumant els perfums de les dones seglars en l'església, hom pot prendre consciència del desordenament de les intencions, situació que cal reprendre i corregir:

Con les dones seglars siuran enfre nos e sintrem les odors d'alcunes colors on hauran be maestrejades lurs fayçons, adoncs es temps de remembrar la viltat de lur coratge e es bo que les reprenam;¹⁷ cor si elles no han vergonya enfre nos a significar lur folla entenció, gens no-scové que nosaltres ajam vergonya de elles a reprendre, con sia cosa que vergonya no-scové sinó de coses on ha malvestat e defalliment. (NEORL VIII, II, 25, § 2, 169)

Al *Llibre de contemplació* la persona hipòcrita tenia un lloc destacat en el procés d'inversió de les intencions.¹⁸ Natana també s'hi referirà, en un exemple constant en la literatura lul·liana: el frare que menja i beu desmesuradament per gola i no per necessitat. Com qui no vol la cosa, una frase en boca de l'abadessa Natana serveix per sintetitzar tota la teoria intencional, síntesi que reflecteix la concepció del cos com a instrument de l'ànima per assolir la finalitat última: «Menjem e begam per ço que nostra vida sia en amar e servir Deu; no viscam per ço que mengem e begam» (NEORL VIII, II, 28, §4, 171).

La inversió de les intencions i com cal reaccionar davant la temptació són aspectes que l'abadessa Natana domina. Ho il·lustren els exemples següents de la rúbrica de «caritat». En la primera es desenvolupen els mateixos arguments de la segona rúbrica del *Llibre d'intenció*. La segona citació és especialment rellevant perquè posa de manifest, d'una banda, la lliure actuació de l'home en el desordenament de les intencions, i de l'altra, la validesa de les diferents proposicions segons l'ordenació intencional:

1) Devant l'abadessa e totes les dones, dix una dona sa colpa, la qual havia hauda per lonc temps contra caritat; cor ella havia amat Deu pus fortment per ço que li donás gloria que per ell meteix, e mes l'avía temut per ço que no li donás penes infernals que per sa bonea. L'abadessa respós a la dona dient estes paraules:

¹⁷ El maquillatge femení era una qüestió gairebé obsessiva en Llull. Als exemples del *Fèlix* o al *Llibre de Santa Maria* seran nombrosos els casos en què es tracti aquest tema. En certa manera, el maquillatge femení s'ha de relacionar amb la hipocresia (simular allò que no es té o no s'és) i, per tant, amb la inversió de les intencions.

¹⁸ Cf. *Llibre de contemplació*, II: 45, 230.

—Tant es Deus cuvinent a esser amat e temut per la excellent bonea e virtut qui es en ell, que mes lo deu hom amar e tembre per si mateix que per haver gloria ni per squivar infern; cor en amar gloria ama hom si mateix, e per la amor que hom ha a si mateix ha hom paor de les infernals penes. E cor hom deu amar mes Deu que si mateix, per açó és contra caritat, justícia que hom tema Déu per ço qui meyns es noble, e deu-l'om amar e tembre per ço qui es pus noble, con sia cosa que ell sia millor e pus noble que totes les creatures. (NEORL VIII,II, 32, § 1, 181)

2) Con l'abadesa hac mostrada la rahó per la qual hom deu amar Deu e hac mostrat con hom pot amar gloria e tembre pena, una altra dona dix que ella havia colpa contra Deu e contra totes les dones en ço que la entenció per la qual ella entrà en orde no fo segons caritat que ella hagués a Deu ni a les dones, ans fo per ço cor era pobre en lo segle; e per ço cor no podia haver de que visqués entrà en orde. L'abadesa respós dient que en una obra matexa pot hom ordenar o desordenar sa entenció. Cor si per pobrea hom entra en orde, hom pot haver caritat principalment a Deu e a l'orde e secundariament pot hom haver entenció a si metex e a ses necessitats: —E cor vos hagués una entenció tan solament ha vos matexa e pogrets haver entenció a entrar en orde amant Deu e amant societat de les dones, per açó sots contra Deu e les dones culpable; per la qual colpa cové que vos portets penitencia. (NEORL VIII, II, 32, §2, 181)

És així que l'abadessa Natana aconsegueix que les monges que regeix actuïn moralment d'acord amb l'objectiu primer de conèixer, estimar i servir Déu. La convicció ferma i inalterable en el servei a Déu no només possibilita que Natana venci qualsevol entrebanc per realitzar la seva vocació, sinó que a més, aconsegueixi redreçar les intencions de sa mare i de totes les germanes del monestir. Com han demostrat Evast, Aloma i com posa en evidència Natana, el comportament exemplar, èticament virtuós, permet restablir l'ordre i redreçar la comunitat. Una tasca que, a gran escala, durà a terme Blaquerna al llarg de la resta de la novel·la, un cop que s'han assajat els mecanismes que fan possible el redreçament social en una comunitat reduïda.

3. El *reformatore mundi* i la suposada utopia

Blaquerna ha iniciat el seu trànsit pel món per trobar un lloc on establir l'ermitatge des del qual pugui contemplar i servir Déu sense cap mena de distracció. No té cap més aspiració ni objectiu que viure en contemplació i comunió amb la divinitat. Quan inicia el trajecte cap a la vida contemplativa, no sap que pel camí trobarà una colla de personatges i de situacions que interferiran poderosament en la consecució de ser ermità. No serà fàcil ni ràpid arribar a aquesta

meta, perquè la voluntat de Déu tira per un altre cantó: Blaquerne haurà de dedicar-se activament a la missió (vida activa) per restablir l'ordre de les intencions al món.

L'aparició dels diferents personatges, sovint al·legòrics, és immediatament posterior al comiat familiar, durant la primera nit que Blaquerne passa fora de la llar: el protagonista arriba al palau on habiten desconsoladament els Deu Manaments. El parlament del Primer Manament és un lament que connecta amb tots els textos que Lull ha dedicat a reflectir el «torbament del món» pel fet que són pocs els homes que coneixen i estimen Déu vertaderament:

—A las, menyspreat per les gents! —dix lo Primer Manament—. Morts son tos amadors, per los quals eres servit molt honorablement. Molts son los homens en est mon qui creen en ydoles e fan deus stranyes del sol e de la luna e de les stelles; amar mes son fill o son castell o sa persona fa deu de ço que ama mes que l'Altisme, qui es subirà be a tots bens. A las! On son aquells qui aman Deu sobre totes coses? Ni qui es aquell qui per honrar Deu se liure a mort e a sostenir tots treballs? On pus remembre la gran multitud de les gents ni menys atrob dels homens qui amen Deu vertaderament, pus fort creix ma dolor e mes multipliquen mos marrimens. (NEORL VIII, § 5, 206-207)

Un altre personatge al·legòric que també explica a Blaquerne l'estat de tristor en què es troba pel defalliment de les gents és Fe, personatge que apareix acompanyat de sa germana Veritat, un cop que ambdues han tornat de missió per terres sarraïnes, on han estat incapaces de convertir els infidels i per la qual cosa van a demanar consell al seu germà Enteniment. En aquesta ocasió, Fe corregeix l'error de Blaquerne sobre el fet de considerar la conversió dels infidels «per ço que la fe ne sia ocasió de major mèrit». Aquesta conversió no pot ser, segons el personatge al·legòric, per primera intenció, sinó que ha de ser un instrument per servir Déu:

Ans cové que sia secundaria entenció e que la principal entenció sia que Deus sia conegut e amat e que enteniment pusca husar de sa virtut per ço que jo-n [la Fe] sia major e en pus alt grau. (NEORL VIII, II, 43, § 4, 212)¹⁹

¹⁹ Al paràgraf citat es demostra, novament, la necessitat de la conversió per «raons necessàries». Com explica Ruiz Simon «La fe és un mitjà necessari (sense creure, d'acord amb el *dictum* d'Isaïes, no es pot entendre), però al cap i a la fi, un mitjà, un instrument. I és precisament perquè el mèrit se segueix d'allò pel qual l'home és (recordar, entendre i estimar Déu), que el mèrit d'entendre allò que es creu és superior al mèrit de la fe. D'acord amb això, la fe serveix per adquirir un major mèrit quan s'ordena a l'enteniment que no quan en té prou de creure» (1999, 382).

A mesura que va trobant-se pel camí amb els diferents personatges, Blaquerna sap què provoca un desordre, on és l'origen del pecat i de l'error. Sobretot, emperò, sap com resoldre-ho, tot advertint que el problema sol ser la inversió de les intencions. Potser l'exemple paradigmàtic és el del pastor a qui el llop se li menjà el fill en un moment de descuit. Un cop que Blaquerna ha aconseguit consolar el pare desesperat, li explica per què ha perdut realment son fill i quin és el comportament virtuós que ha de seguir, a partir d'ara, si vol viure en pau:

Blaquerna dix al pastor que li digués veritat qual havia mes amat o Deu o son fill. Lo pastor respós e dix que mes d'amor havia hauda a son fill que a Deu. Blaquerna dix que defalliment es de caritat en home qui ama nulla cosa mes que Deu.

—E justicia es aquella cosa qui poneix aquells qui amen menys Deu que altra cosa. E con vos aviets major amor a vostre fill que a Deu, per açó vos ha punit justicia en la mort de vostre fill. E vol la saviea de Deu que d'aquí en avant vos amets Deu sobre totes coses per ço que sia en vos prudencia, per la qual ajats fortitudo contra la ira en que sots e que mortifiquets vostre coratge e hajats sperança en veer vostre fill, qui es en la glòria de Deu. (NEORL VIII, II, 49, § 8, 235)

El darrer personatge que troba durant el camí, i gràcies al qual Blaquerna entra al convent, és Narpan, el fals penitent de qui el protagonista accepta de ser-ne l'escuder i mestre durant un any, per tal que faci penitència per primera intenció i no per vanaglòria com ha fet fins aleshores. Un altre cop, l'actuació exemplar del protagonista fa que Narpan comenci a posar seny i visqui d'acord amb la penitència que s'ha imposat ell mateix. Com els pares i Natana, Blaquerna ha exercit un mestratge important, amb el comportament propi, exemplarment modèlic. És arran d'aquesta actuació, que Blaquerna s'integra en la quotidianitat del monestir: la comunitat de monjos vol que el protagonista faci vots monacals i que els ensenyi les ciències que coneix —un llegat que ha après especialment de son pare.²⁰ Blaquerna declina l'oferiment perquè ell vol abraçar la vida contemplativa i ser ermità. Tanmateix, no li queda més remei que acceptar les raons que l'abat li dona per convèncer-lo perquè romanguí al monestir. Des d'aleshores, Blaquerna aplicarà tot el seu bagatge sapiencial per aconseguir l'ordenament del monestir i per corregir els vicis en què cauen contínuament els seus germans d'ordre: és capaç d'acusar l'abat i el cellerer públicament, en la reunió capitular, perquè arrepleguen més del que necessiten per viatjar. No té cap inconvenient, tampoc, a acusar públicament el comportament viciós del bisbe. D'aleshores ençà, serà freqüent que el narrador omniscient faci referència

²⁰ Per a la correspondència entre el pare que es dirigeix al fill al *Llibre d'intenció* o a la *Doctrina pueril*, Evast que adoctrina Blaquerna o l'ermità que ensenya a Fèlix, vegeu Ripoll (en premsa).

al gran bé que es deriva per al monestir de l'actuació de Blaquerna, un bé tan gran que serà el motiu pel qual el protagonista en sigui elegit abat i, posteriorment, bisbe de la diòcesi. La diferència amb els capítols anteriors és força clara: fins a l'elecció de Blaquerna com a abat, les accions reformadores eren del tot individuals. Això vol dir que eren els protagonistes mateixos (Evast i Aloma, Natana i Blaquerna) que exemplificaven les virtuts amb el seu comportament, eren capaços de superar vicis i d'adoctrinar amb l'exemple. Amb el nomenament d'abat, el pes del comportament modèlic ja no recau exclusivament sobre el nostre heroi. La ciència que ha ensenyat comença a donar bons fruits al monestir, amb la qual cosa pot bastir una estructura d'ajudants, a partir de la qual es multipliquen les exemplificacions dels adoctrinaments i dels comportaments virtuosos sobre diferents aspectes de la realitat a la resta de la població laica. Els frares protagonistes de l'*Ave Maria* exerceixen aquesta funció, que serà la mateixa que desenvoluparan els canonges de les vuit benaurances quan el bisbe Blaquerna es proposi d'ordenar son bisbat. Al primer parlament, el novell bisbe explicita quin serà l'objectiu del seu mandat:

Totes aquests coses sien meses en scrit per tal que puscha ençerchar en ma anima si en aquesta sgleya puria nulla cosa mellorar ni ordenar a honor de Deu e a donar bon exempli als homens lechs, qui pequen moltes vegades per lo mal eximpli que han de lur pastor e de sos companyons. (NEORL VIII, III, 68, § 1, 307)

Tant al *Llibre de contemplació* com també al *Llibre d'intenció*, es posa de manifest que un dels aspectes que preocupaven especialment el nostre autor era que la jerarquia religiosa i militar (oficis superiors a la resta per conservar la fe i la justícia) no actuàs d'acord amb la recta intenció. En la discussió amb l'ardiac, sobre el deshonor que s'esdevindria si s'admetia el pla del bisbe, Blaquerna ha de recordar quina és la intenció de l'honrament:

Respós lo bisbe que honrament no deu esser desijat si no a entenció de servir Deu e que fer almoyna es mes honrar Déu que tenir companya superflua per aver vanagloria. (NEORL VIII, III, 68, § 4, 308)

El servei a Déu ha de ser la meta de qualsevol acció del nou pastor i dels seus «canonges sants e devots», canonges que ens retornen als «homens molt sants e devots, ardits e fervents» del final del *Llibre d'intenció*. Quina serà la missió, d'aquests canonges? Serà, ni més ni pus, que servir Déu per primera intenció, amb la qual cosa el seu comportament exemplar serà un autèntic reflex ètic per a la societat, que veurà en la coherència entre el missatge predicat i el comportament d'aquests canonges un model per exercitar les virtuts. Des d'a-

questa perspectiva, un dels casos més representatius és la conversió del príncep que aconseguix el canonge de «suavetat». La història és relativament senzilla: el «príncep de la terra» era un mal cristià que «desheretava l'Esgleya e fahia moltes injurias a l'Esgleya, cor aquell princep no era bon chrestia ni volia obeir lo bisbe Blaquerna de ço que li dehia segons son ofiçi» (NEORL VIII, III, 70, §5, 315). La reacció del papa davant d'aquesta situació és del tot coherent amb la seva potestat: cal excomunicar el príncep, encàrrec que el papa transmet al bisbe Blaquerna. El capítol dels canonges tem la reacció irada del príncep, perquè tothom coneix la crueltat pròpia del personatge. Es decideix que sigui el canonge de suavetat qui vagi a visitar el príncep, perquè li comunicui pacíficament el missatge. Òbviament, el príncep reacciona violentament contra el canonge de suavetat, talment com havien previst els canonges: «Molt desplach al princep lo vet e maná que a devant ell hom despullás e ligás e açotás lo canonge e que enaprés a mala mort hom lo feés murir.» (NEORL VIII, III, 70, § 7, 315) El canonge, conscient de la responsabilitat del seu ofici, assumeix el càstig exactament com l'assumí Jesucrist durant la Passió:²¹

Dementre que hom ligava e açotava lo canonge, e ell pregava Deus per lo princep e per aquells qui-l açotaven, e loava Deu, qui li fahia portar penitencia dels pecats que havia fets en est mon. On pus fortment hom l'açotava e-ll turmentava, pus piadós sguart havia he pus devotament dehia aquestes paraules: —Jesucrist, Senyor! M'as creat a ta semblança e semblant natura humana ha pres la mia natura. En semblant manera que tu volguist esser turmentat me fas turmentar per ço que mills sia a tu semblant. No-t puria guardonar los dons que-m vols donar: beneesch-te, Senyor, con me vols honrar! No sserias suau ni semblant a tu si ayrava aquells qui-m turmenten. (NEORL VIII,III, 70, § 7, 315)

El canonge reviu la Passió de Jesucrist i l'assumeix dignament, tot per servir Déu, per mortificar els pecats i per pregar per la salvació del príncep. No accepta el càstig per obtenir-ne honrament o vanaglòria, un càstig injust que tan sols respon a la ira i a la crueltat del príncep, desconeixedor no tan sols de com ha de fer concordar les virtuts per vèncer els vicis sinó del seu comportament contrari a la fe cristiana. La persuasió per mitjà de l'exemple resulta més que efectiva. El príncep resta del tot sorprès i es meravella de la noble actitud del canonge:

Temps ha estat que clergues sulien esser ergulloses e de vilanes paraules! On es açó vengut que tu has tan humils e tant devotes paraules? Seria temps vengut que humilitat e devoció se concordassen en vosaltres clergues e que nosaltres lechs ne

²¹ És el que Rubio ha explicat sobre la *imitatio Christi* «com a model de comportament no sols interior sinó també de comportament social» (1995, 72).

prenguessem exempli de vosaltres? Per Deu te prech e-t conjur que-m digues l'estament de ton bisbe e de tos companyons, cor alcuna novella virtut es en aquells qui en aytal cas han a mi tramés aytal home com tu! (NEORL VIII, III, 70, § 8, 315)

A partir de l'exemple, el príncep rectifica l'error en què estava, «demaná perdó e feu satisfacció e comená-s en gracia e en benedicció del bisbe e de tot lo capitol». (NEORL VIII, III, 70, § 9, 316) Tot un èxit, que es repetirà en totes i cada una de les situacions narrades i que, en darrera instància, seran èxits assolits per l'exemplaritat del bisbe Blaquerne i dels seus ajudants.

L'ascens del protagonista al papat serà una conseqüència lògica del seu comportament virtuós. Al capítol del *Llibre d'intenció* dedicat a la prelatura quedava establert que el càrrec no pot adquirir-se per compra-venda ni per herència ni per altra via que no sigui per la dels mèrits propis. (LI, V. 25, 2) Qui pot il·lustrar aquest ascens virtuós millor que Blaquerne? El discurs primer, en què com és habitual Blaquerne renuncia inicialment al nou càrrec (per allò de la supremacia de la vida contemplativa *versus* la vida activa), posa de manifest el que finalment resultarà ser la tasca principal del nou apostoli:

Fama es per tot lo mon que apostoli puria ab sos companyons ordenar quaix tot lo mon si-s vullia; e cor lo mon sia en tan gran discordia e desordenament, temedora cosa es esser apostoli. E significada es en l'apostoli gran colpa, si no usava de son poder en ordenar lo mon, siguent volentat tot lo poder que Deus ha donat a apostoli en ordenar lo mon. (NEORL VIII, IV, 78, § 10, 345)

El papat de Blaquerne és el punt culminant del procés d'ascensió en l'estament religiós, una culminació que no es pot entendre com a assoliment del màxim càrrec eclesiàstic, sinó com a moment en què tot el procés reformador que s'ha observat progressivament en grau ascendent (casa, ciutat, monestirs, diòcesi) esclata mundialment. Així com en la reforma diocesana el bisbe Blaquerne s'havia envoltat dels canonges per dur a terme la tasca missional, ara s'envolta dels quinze companyons cardenals del *Gloria in excelsis Deo*. L'evangelització es durà a terme arreu del món: «E cada part sia ufiçi del qual se tenga cascú per tengut a honrar e a mantenir la cort per ço que en la cort Jesucrist sia honrat e per la cort sia honrat per totes les terres del món». (NEORL VIII, IV, 79, § 7, 349) L'objectiu d'aquest equip organitzat és, com no podia ser altrament, restablir l'ordenació intencional al món per aconseguir-hi la pau:

En lo consistori fo l'apostoli Blaquerne ab los cardenals per ço que per lurs bones obres fos gloria coneguda a Deu en los cels. E per açó l'apostoli dix als cardenals que ell los pregava que li ajudassen a usar de son ofici a gloria de Deu en tal manera que poguessen retornar les gents a l'entenció per que son los oficis e les

sciencies: per donar gloria a Deu; cor tant es vengut lo mon en defalliment que a penes es null home qui aja entenció a aquella cosa per que es creat ni per que a l'ufici en que es. (NEORL VIII, IV, 80, § 1, 352)

Les conseqüències no es fan esperar. La bona acció del papa i del seu exèrcit esdevé un mirall de comportament per a la resta de la societat:

Lo be que-s seguia per l'ordenament que-l papa havia stablit inluminà tot lo món e devoció donava a tots aquells qui ohien recomptar l'ordonament e per tot lo mon era escrit lo procés de l'ordinació. (NEORL VIII, IV, 80, § 11, 357)

Molt era lo gran be e-l bon exempli qui-s seguia per l'ufici del cardenal. E cor l'apostoli e-ls cardenals fahien lur poder en servir los uficis que havien presos a servir, per açó los donava benedicció e compliment a lurs obres e fahia-ls esser agradables a les gents. (NEORL VIII, IV, 95, § 6, 418)

Just en aquest punt, un cop que ha acabat el llibre quart, quan el món ha recuperat l'ordre i s'ha restablert la *pax christiana*, és el moment que Blaquer-na, ja envellit pel pas dels anys, pot assolir, ara sí, el seu desig vital de retirar-se a viure contemplativament. S'inicia el llibre cinquè, «De vida ermitana», que conté el transcendent «Llibre d'Amic e Amat» i la sintètica «Art de contemplació». La vida activa descrita al llarg de la novel·la, i que ha fruitat en l'ordenament del món, ha donat lloc a la vida contemplativa per la qual se segueix mantenint l'ordre i el servei a Déu, sobretot tenint en compte que la vida contemplativa suposa el grau més proper d'acostament a Déu.²²

El darrer capítol, que tanca la ficció narrativa, és clau per a la connexió de tot el procés engegat per Blaquer-na amb els seus homes i el *Llibre d'intenció*. El discurs de l'heroi (amb l'autoritat moral que ha assolit amb el seu comportament virtuós) al joglar afligit, resumeix el vertader sentit de la novel·la i l'enllaça amb el contingut del *Llibre d'intenció*:

Bells amichs —dix Blaquer-na—, l'ufiçi de juglaria fo atrobat per bona entenció, ço es a saber, per loar Deu e per donar solaç e consolació a aquells qui son treballats e turmentats en servir Deu. Mas en temps som venguts que quaix home no husa de la final entenció per que los uficis foren començats al començament; cor lo començament de clergues fo fundat sobre bona entenció en primer, e açó mateix se segueix dels cavallers, juristes, artistes, metges, merchaders, religioses, ermitans e tots los altres uficis. Mas ara som en temps sdevenguts que, cor hom no-n husa tan fort con deuria, de la entenció per que los uficis e les sciencies son, per açó es lo mon en error e en treball, e Deus es innorat, desamat, desobeit per aquells qui son obligats a

²² Cf. *LI*, V.26.

amar e conexer e obeir e servir Deu. On, per açó jo, bells amichs, vos do penitencia que vos anets per lo mon cridant e cantant per uns huficis e per altres, dient la entenció per que fo juglaria e ls altres ufcisen lo començament. E portats aquest *Romanç de Evast e Blaquerma*, en lo qual son significades les rahons per les quals foren atrobats los començaments demunt dits; e reptats e sobreprenets tots aquells qui husen mal de lurs ufcis, segons vostre poder e temps e loch e oportunitat; e no us temats blasme, treball, mort per ço que a Deus siats agradable. (NEORL VIII, V, 115,§ 1, 577-578)

Conclusions

El *Blaquerma* és la gran exemplificació del *Llibre d'intenció*. La trama de la novel·la és bastida sobre la teoria de la doble intencionalitat, sobre la *recta intenció* que ha de guiar l'home de qualsevol estament i en qualsevol actuació. La reforma de la societat, tan desbaratada perquè s'ha perdut el vertader sentit de la vida (recordem-ho, conèixer i estimar Déu), és possible si s'ordenen les intencions per les quals Déu ha disposat la creació. Els pares de Blaquerma han demostrat com ser exemplars des dels estaments pels quals han passat. Natana ha reformat la comunitat de monges, fent concordar les virtuts i rebutjant els vicis. Blaquerma, passant per tots els graus de l'estament religiós, ha reformat el món. La reforma de la cristiandat, amb la càrrega de denúncia social implícita (dirigida molt especialment a la jerarquia eclesiàstica), ha estat viable amb l'exèrcit d'ajudants amb què ha comptat Blaquerma, els quals han motivat, amb l'exemple, el canvi per a la resta de la societat. Una reforma, tanmateix, que fins que no s'ha acomplert no ha fet possible que l'heroi assolís la màxima aspiració de la vida contemplativa, en dualitat constant entre la vida activa i la vida contemplativa. El *Romanç d'Evast e Blaquerma*, per tant, és la posada literària en pràctica del *Llibre d'intenció*. Només des d'aquesta perspectiva es pot relativitzar la classificació d'«utòpica»: la reforma de la societat és possible si i només si es restableix l'ordre de les intencions, primer a nivell individual i després a nivell col·lectiu, en un restabliment dels valors originàriament cristians. L'exemplificació no s'aturarà aquí: els exemples del *Llibre de meravelles* o del *Llibre de Santa Maria* constituïran també aplicacions pràctiques de la teoria de la doble intenció, una teoria desenvolupada al llibre destinat a tractar monogràficament la qüestió.

Bibliografia

- Alemany (1992) = Rafael Alemany, «Imbricacions entre la intencionalitat i el discurs explícit del *Blaquerna* lul·lià». *Acti del Convegno Internazionale Ramon Llull; il lullismo internazionale, l'Italia. Napoli, 30 e 31 marzo, 1 aprile 1989* (Nàpols: Istituto Universitario Orientale), *Annali: Sezione Romanza*, XXXIV, 1, pp. 223-240.
- Andreu de Palma (1975) = Andreu de Palma, «El món millor, en els seus aspectes social i religiós, segons les obres del Beat Ramon Llull», *EL* 19, pp. 53-59.
- Avinyó (1935) = Joan Avinyó, *Les obres autèntiques del Beat Ramon Llull: Repertori bibliogràfic* (Barcelona).
- Badia (1992) = Lola Badia, *Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull* (Barcelona: Quaderns Crema); «Assaig» 10.
- Bennàssar Cifre (1943) = Bartomeu Bennàssar Cifre, *Estudi del Llibre d'intenció del Beat Ramon Llull*. «Certamen del Seminari Conciliar de Sant Pere» (Palma: Manuscrit de la Biblioteca Diocesana de Mallorca).
- Bonner & Badia (1988) = Anthony Bonner & Lola Badia, *Ramon Llull. Vida, pensament i obra literària* (Barcelona: Les Naus d'Empúries), Segona edició, 1991.
- Bonnín (1943) = Llorenç Bonnín, *Estudi del Llibre d'intenció del Beat Ramon Llull*. «Certamen del Seminari Conciliar de Sant Pere» (Palma: Manuscrit de la Biblioteca Diocesana de Mallorca).
- Carreras Artau (1939) = Joaquim i Tomàs Carreras i Artau, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, 2 vols. (Madrid), Reproducció anastàtica dels dos volums *Història de la filosofia espanyola. Filosofía cristiana del segle XIII al XV. Edició facsímil*, intr. Jaume Mensa, Jaume de Puig, Josep M. Ruiz Simon i Pere Lluís Font, 2 vols. (Barcelona - Girona: Institut d'Estudis Catalans, Diputació de Girona, 2001 [1939-1943]).
- Fidora (2008) = Alexander Fidora, *Raimundus Lullus. An Introduction to his Life, Works and Thought*, Alexander Fidora i Josep E. Rubio (eds.); Robert D. Hughes, Anna A. Akasoy i Magnus Ryan (trad.), «Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis 214. Raimundi Lulli Opera Latina, Supplementum Lullianum» II (Turnhout: Brepols).
- Galmés (1935) = Ramon Llull *Obres de Ramon Llull. Libre d'intenció. Arbre de filosofia d'amor. Oracions e contemplacions del enteniment. Flors d'amors e flors d'entelligència. Oracions de Ramon*, Salvador Galmés (ed.), XVIII (Palma).

- Gayà (2006) = Jordi Gayà Estelrich «Ciència: confrontació de visions cristianes i islàmiques d'un concepte», dins *Història de la Ciència a les Illes Balears*, vol. I, «L'Edat Mitjana», Anthony Bonner i Francesc Bujosa Homar (ed.) (Palma: Govern de les Illes Balears), pp. 21-30.
- Gifreu (2010) = Ramon Llull, *Le Livre de l'intention*, Patrick Gifreu (trad.) (Perpinyà: Éditions de la Merci).
- Hillgarth (1981-1983) = Jocelyn N. Hillgarth, «Raymond Lulle et l'utopie», *EL* 25, pp. 175-185.
- Llull (2009) = Ramon Llull, *Romanç d'Evast e Blaquerua*, Albert Soler i Joan Santanach (eds.), «Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» VIII (Palma: Patronat Ramon Llull).
- Obrador (1901) = Ramon Llull, *Obras de Ramón Lull*, Jerónimo Rosselló (ed.), 3 vols (Palma de Mallorca), 1901-1903, I, pp. LVIII-LIX.
- Oliver (1985) = Antoni Oliver, «“Blanquerua” i “El Llibre de les Bèsties” de Mestre Ramon, un retaule de la vida medieval, una utopia de la reforma de l'Església i del món», dins *El setè centenari del Llibre de Blanquerua* (Palma: Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, I), pp. 14-34.
- Perarnau (1982) = Josep Perarnau i Espelt, «Un text català de Ramon Llull desconegut: la “Petició de Ramon Llull al papa Celestí V per a la conversió dels infidels”». Edició i estudi», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 1. (Barcelona), pp. 9-46.
- Ripoll (en premsa) = Ramon Llull, *Llibre d'intenció*, Maria Isabel Ripoll (ed.); NEORL (Palma: Patronat Ramon Llull).
- Rubio (1995) = Josep E. Rubio, *Literatura i doctrina al «Llibre de Contemplació» de Ramon Llull. (Estudi formal i de continguts del primer volum)*, (València: Saó), «Saviesa Cristiana» 2.
- Ruiz Simon (1999) = Josep Maria Ruiz Simon, *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència* (Barcelona: Quaderns Crema).
- Ruiz Simon (2002) = Josep Maria Ruiz Simon, «“En l'arbre són les fuyles per ço que y sia lo fruyt”: apunts sobre el rerefons textual i doctrinal de la distinció lul·liana entre la intenció primera i la intenció segona en els actes *propter finem*». *SL* 42, pp. 3-25.
- Santanach (2005) = Ramon Llull, *Doctrina pueril*, Joan Santanach i Suñol (ed.); NEORL VII. (Palma: Patronat Ramon Llull).
- Servera (1987) = Vicent Servera, «Utopie et histoire. Les postulats théoriques de la praxis missionnaire», *Raymond Lulle et le Pays d'Oc*, Cahiers de Fanjeaux 22 (Tolosa: Privat), pp. 191-229.
- Tarré (1941) = José Tarré, «Los códices lulianos de la Biblioteca Nacional de París», *Analecta Sacra Tarraconensia* 14 (Barcelona), pp. 155-182.

Paraules Clau: teoria lul·liana de les dues intencions, reforma del món, utopia

Key Words: the Lullian theory of the two intentions, world reform, utopia

Resum

L'etiqueta que ha fet més fortuna per qualificar el *Romanç d'Evast e Blaquerua* ha estat la de «novel·la utòpica». Una lectura en clau intencional permet de relativitzar aquesta consideració: si la novel·la es llegeix com l'aplicació explícita de la doctrina de les dues intencions, la reforma de la societat com a cos social que proposa Llull és del tot factible. De fet, és el que aconsegueixen els personatges i el que aconsegueix especialment Blaquerua amb els seus ajudants: la reforma és possible *si i només si* es viu d'acord amb la primera intenció.

Abstract

The most widespread label describing the *Romanç d'Evast e Blaquerua* has been that of a «utopian novel». Reading it in terms of Lullian intentions permits us to relativize this idea: if the novel is read as an explicit application of the doctrine of the two intentions, the reform of society that Llull proposes is completely feasible. In fact this is what the characters achieve and especially what is achieved by Blaquerua and his helpers: reform is possible if only one lives in accordance with the first intention.